

<https://doi.org/10.28925/2311-259x.2026.1.2>
УДК 821.161.2

Денис Пінчук

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
вул. Левка Лук'яненка, 13-Б, Київ, 04212, Україна
 <https://orcid.org/0009-0008-5644-5152>
d.pinchuk.asp@kubg.edu.ua

НАРАТИВНІ ДОМІНАНТИ НЕКОМБАТАНТСЬКОГО ПИСЬМА В ЗБІРЦІ ЕСЕЇВ ІРИНИ СЛАВІНСЬКОЇ «ПОВІТРЯНА Й ТРИВОЖНА КНИЖКА»

У статті проаналізовано наративні домінанти некомбатантського письма на матеріалі збірки есеїв Ірини Славінської «Повітряна й тривожна книжка» (2023), що є актуальним з огляду на потребу осмислення ролі цивільного письма як інструменту рефлексії суспільних змін і збереження колективної пам'яті в умовах війни. Предметом студії є наративні стратегії, що організують есеїстичний дискурс збірки та впливають на конструювання образу війни, її повсякденних наслідків і способів говоріння про травматичний досвід із цивільної перспективи. Мета дослідження полягає у виокремленні ключових наративних домінант, які структурують есеїстичний наратив І. Славінської, а також у з'ясуванні їхньої ролі в репрезентації війни як тривалого режиму повсякденності, поля етичних дилем і кризового переозначення ідентичності. Окрему увагу приділено тому, як наративні техніки передають досвід війни авторки, яка не є безпосередньою учасницею бойових дій. Для аналізу використано комплексний методологічний підхід, що поєднує наративний аналіз, дискурс-аналіз і елементи травматологічної, феміністичної, пост-/деколоніальної критики та теорії афекту.

Результати дослідження засвідчують домінування в збірці чотирьох наративних механізмів: 1) фрагментарності як способу передати розірваність досвіду війни; 2) суб'єктивізації наративу, що акцентує індивідуальний досвід цивільних; 3) інтертекстуальності, яка пов'язує сучасний текст із традицією української літератури; 4) етичної рефлексії, спрямованої на осмислення моральних дилем у воєнному контексті. Сукупно ці домінанти формують дискурс, який не лише фіксує реалії війни, а й пропонує способи їхнього осмислення в екстремальних умовах.

Новизна дослідження полягає в системному описі наративних домінант на матеріалі одного цілісного корпусу (однієї збірки есеїв), що підсилює методологічну коректність висновків і не дозволяє некрітично поширювати їх на весь масив сучасного українського некомбатантського письма. Також запропоновано трактування ролі некомбатантської літератури у формуванні національного наративу з акцентом на збереженні культурної пам'яті та протистоянні культурній травмі.

Ключові слова: некомбатантська література; есеїстика; наративні домінанти; дискурс; травма; війна; ідентичність; пам'ять.

Постановка проблеми

Дослідження літератури війни тривалий час зосереджувалось на текстах, які писали безпосередні учасники бойових дій: солдати й інші комбатанти. Їхній досвід вважали найбільш достовірним і вагомим свідченням про конфлікт. При цьому сучасна літературна теорія дедалі частіше підкреслює значення «некомбатантської літератури» — текстів, що створили люди, які переживають війну, не будучи частиною офіційних військових структур.

На відміну від воєнної літератури, що нерідко тримається на стратегіях, героїчних учинках або логіці виживання в бойових умовах, цивільні тексти висвітлюють досвід уразливості, втрат і моральної розгубленості. Вони можуть балансувати між документальністю та художньою умовністю, репортажем і поетичним висловленням, індивідуальною травмою та колективною пам'яттю. Така

увага до цивільної перспективи відповідає ширшому розумінню війни як явища, що впливає на всі сфери суспільного життя, а не зводиться лише до полів битв чи військових операцій.

Епістемологічна цінність некомбатантського письма полягає в його здатності розкривати аспекти війни, які часто залишаються поза увагою традиційних воєнних наративів: повсякденну тривогу очікування, страх вимушеного переселення, психологічний тиск окупації, етику виживання в буденних умовах (Caruth, 1996; Scarry, 1985). Такі сюжети кидають виклик усталеним мотивам слави й самопожертви та пропонують альтернативні наративи, що підкреслюють крихкість, пасивність, стійкість і тишу в оповідях про війну.

У контексті українського письма, що реагує на російсько-українську війну, цивільні перспективи формують різні практики фіксації досвіду.

Водночас у межах цієї статті емпіричний матеріал обмежено однією збіркою есеїв Ірини Славінської. Це задає методологічно коректний фокус: описати нарративні доміанти в конкретному корпусі текстів без перенесення висновків на весь масив некомбатантського письма.

Теоретичне переосмислення некомбатантського письма відповідає кільком взаємопов'язаним тенденціям у літературознавстві: застосуванню теорії травми до колективної та культурної травми, феміністичній критиці традиційних воєнних нарративів, просторовому повороту (увазі до цивільного простору як арени конфлікту), а також акценту пост-/деколоніальної теорії на голосах маргіналізованих. Сукупно ці напрями формують міждисциплінарні рамки, що визнають складну роль цивільного письма у воєнному дискурсі.

Результати дослідження

У сучасному критичному аналізі некомбатантської літератури центральне місце займає теорія травми, яка перемістила акцент із нарративної структури на психологічні та етичні аспекти свідчення. За Кері Карут (Caruth, 1996), травма — це не лише індивідуальний психологічний досвід, а й відкладений, фрагментарний спосіб переживання, який чинить опір вербальному вираженню. Некомбатантська література, часто ретроспективна й уривчаста, відображає цей опір через акцент на прогалинах у пам'яті, розірваній мові та нелінійних часових структурах.

Неможливість вибудувати цілісну розповідь у таких текстах може сама ставати свідченням психологічного впливу війни. Це потребує читання, яке не зводиться до естетичної оцінки. С. Фелман і Д. Лауб (Felman & Laub, 1992) наголошують: етичне завдання полягає не лише в «розшифруванні» тексту, а й у визнанні читача як вторинного свідка, що бере на себе відповідальність за незавершеність нарративу.

Феміністичні теоретики відіграли ключову роль у переосмисленні значення некомбатантського письма, кидаючи виклик маскулінному нарративу воєнного письма. Джин Бетке Ельштейн (Elshtain, 1987) у своїй праці «Жінки і війна» показала, що західний дискурс традиційно формував уявлення про війну через гендерні бінарності, пов'язуючи бойові дії з маскуліністю, а небойовий досвід — із фемінністю, що призводило до маргіналізації жіночого воєнного досвіду та письма.

Такі гендерні рамки, за Міріам Кук (Cooke, 1996), формують «традицію нетрадиційного», коли жіноче воєнне письмо систематично виключалося з канонів, попри активну фіксацію досвіду конфліктів. У книзі Елейн Скаррі «Тіло в болю» (Scarry, 1985) підкреслюється, що біль, особливо в контексті насильства, часто вислизає від мовного відтворення, і ця ідея важлива для читання цивільних нарративів. Дослідниці, як-от Гілл Плейн (Plain, 2006) і Сондра Хейл (Hale, 2001), звертають увагу: жіночі тексти руйнують лінійну хронологію та героїчні рамки, пропонуючи

натомість побутову перспективу часу й емоційну «мапу» переживань. Воєнні листи і щоденники акцентують турботу, втрату та репродуктивну працю — те, що часто лишається невидимим у традиційних воєнних нарративах. Такі тексти також проблематизують межу між приватним і публічним, коли жінки балансують між нав'язаною пасивністю та невизнаною активністю. У цьому контексті показовою є і концепція Джудіт Батлер (Butler, 2004) про «скорботне життя», де одні втрати культурно оплакуються, а інші залишаються непоміченими.

Теорія афекту відкриває додаткові можливості для аналізу цивільного письма про війну, звертаючи увагу на тілесні, до-когнітивні реакції на травму й конфлікт. Замість фокусу лише на значенні дослідники, зокрема Сара Ахмед (Ahmed, 2004) і Брайан Массумі (Massumi, 2002), аналізують, як емоції циркулюють у текстах, формуючи спільноти почуттів і зони напруги. У некомбатантських нарративах афект часто стає важливішим за фактичну послідовність подій: страх, сором, оніміння чи несподівана радість перетворюються на опорні елементи оповіді й визначають сприйняття воєнного простору — кухні, притулку, окупованої вулиці.

Таким чином, некомбатантське письмо картографує не лише фізичні, а й емоційні ландшафти, де війна є не епізодичною подією, а повсякденною реальністю. Традиційно «тил» вважався пасивним простором, але в цій літературі він переосмислюється як місце афективної праці та психологічного напруження. Просторовий поворот у літературній теорії, натхненний ідеями Анрі Лефевра (Lefebvre, 1991) про соціально сконструйований простір, вплинув на дослідників, таких як Сара Коул (Cole, 2012), чия робота про модерністську воєнну літературу показує, як конфлікт проникає в цивільні та домашні простори, стираючи межу між фронтом і тилом.

Пост-/деколоніальна теорія збагатила підходи до цивільного письма про війну, висвітлюючи перетин воєнних нарративів із колоніальними структурами влади та формуванням національної ідентичності. Цей підхід важливий для аналізу текстів, які зачіпають мовну політику та культурні ідентичності в зонах конфлікту. Водночас Мадіна Тлостанова (Tlostanova, 2015) зазначає, що традиційні постколоніальні рамки часто не враховують специфіки пострадянського контексту, де колоніальні відносини мали унікальні механізми, відмінні від західних моделей. Ця критика підкреслює потребу в теоретичних підходах, чутливих до локальної історії України та її досвіду «множинних колоніалізмів» (Hrytsak, 2015).

Спираючись на теорію травми, феміністичну критику, теорію афекту і пост-/деколоніальні підходи, можна глибше зрозуміти різноманітні формальні стратегії, які застосовує цивільний автор для вираження досвіду війни. Ці теоретичні рамки розкривають етичні та епістемологічні виміри свідчення і показують, як форма тексту може

визначатись обмеженнями пам'яті, потребою говоріння й емоційною вагою пережитого. Водночас у межах пропонованої статті ці підходи застосовано до одного конкретного корпусу текстів — збірки есеїв І. Славінської.

Некомбатантське письмо створює виклик традиційним уявленням про автентичність і авторитет у воєнній літературі. Як зазначає Кейт Маклафлін (McLoughlin, 2011) у своєму аналізі репрезентації війни, західна літературна традиція історично віддавала перевагу розповідям комбатантів, уважаючи їхній безпосередній досвід основою наративної достовірності. Цивільні тексти підривають цю ідею, пропонуючи альтернативні джерела авторитету, що ґрунтуються на інших формах близькості, свідчень і переживань.

Спираючись на концепцію «багатовекторної пам'яті» Майкла Ротберга (Rothberg, 2009), такі тексти можна розглядати як прояв «постпам'яті» (за Маріанною Гірш (Hirsch, 2012)), тобто зв'язку другого покоління з потужним досвідом, який передував їхньому народженню, але був переданий їм настільки глибоко, що став частиною їхньої власної пам'яті. Ця концепція дає можливість визнавати складні претензії на авторитет, які висувають некомбатантські тексти, не зводячи їхню автентичність до прямої участі.

Некомбатантське письмо часто виходить за межі традиційних жанрових категорій, створюючи гібридні тексти, що поєднують елементи мемуарів, художньої прози, публіцистики та теоретичної рефлексії. У ширшому контексті української літератури питання жанрової гібридності та меж між дискурсами розглядає Тамара Гундорова (Гундорова, 2005), що дає змогу окреслити загальну придатність «перетинання» жанрових режимів для репрезентації кризового досвіду.

Крім того, некомбатантська література підважує традиційне розуміння хронологічних меж воєнного письма, яке чітко відокремлює довоєнний, воєнний і повоєнний періоди. Мері Фаврет (Favret, 2010) у своєму дослідженні воєнного часу показує, що цивільний досвід конфлікту часто пов'язаний зі складними часовими нашаруваннями, коли мирний і воєнний часи співіснують у напруженій взаємодії.

Важливою рисою сучасної культури письма про війну є «документальний поворот» — акцент на фіксації та збереженні цивільних свідчень через різні медіа. Проекти, такі як онлайнний «Архів війни» (Ukraine War Archive, n. d.), ілюструють те, що дослідники називають «цифровим свідченням» (Kot, Mozolevska & Polishchuk, 2024) — використанням цифрових платформ для документування досвіду, який міг би залишитися непоміченим в офіційних наративах про війну. Такі ініціативи застосовують те, що Маріанна Гірш (Hirsch, 2012) описує як стратегії поєднання індивідуального досвіду з колективною пам'яттю.

В українському контексті цей документальний рух співвідноситься з «політикою пам'яті» (Shevel,

2016), тобто процесами, через які суспільства визначають, що за аспекти минулого будуть збережені та як саме. Як стверджував Хейден Вайт (White, 1973), і літературні, і історичні тексти використовують наративні стратегії для осмислення подій.

Критичний аналіз некомбатантської літератури в сучасній літературній теорії виявляє як сильні сторони, так і обмеження наявних теоретичних підходів. Хоча феміністичні, просторові, травматичні та постколоніальні рамки значно поглибили нинішнє розуміння воєнних текстів, українська некомбатантська література часто виходить за ці межі через свою жанрову гібридність, часову складність і прив'язку до пострадянського контексту.

Це вказує на потребу в нових концептуальних підходах, які Емілі Аптер (Apter, 2013) називає «неперекладністю» — визнанням того, що певні аспекти літературних текстів не піддаються асиміляції в наявні теоретичні парадигми. Майбутні дослідження некомбатантської літератури можуть ефективно поєднувати елементи різних дисциплін, залишаючись чутливими до історичних і культурних контекстів, у яких виникають ці тексти.

Отже, доцільно розглянути збірку есеїв Ірини Славінської «Повітряна й тривожна книжка» (Славінська, 2023) як яскравий зразок некомбатантського наративу в сучасній українській літературі. Ця книга — глибоко особистий, але водночас універсальний погляд на осмислення досвіду життя під час повномасштабної війни, розв'язаної Росією проти України з 24 лютого 2022 року. Відома журналістка, письменниця, перекладачка та продюсерка «Радіо Культура», авторка через власні емоції та спостереження показує, як війна змінює повсякденність, впливає на індивідуальну й колективну свідомість і переосмислює значення звичайних речей.

«Повітряна й тривожна книжка» складається з есеїв, що поєднують автобіографічні нотки, роздуми про суспільні трансформації й аналіз культурних і психологічних аспектів воєнного часу. Це не хронологічний щоденник, а радше мозаїка думок і почуттів, що відображає уривчастість сприйняття реальності в умовах війни. І. Славінська зосереджується на тилловому досвіді, описуючи життя в умовно безпечних містах України, але постійно підкреслює, що війна пронизує тривоги, новини, побутові зміни й навіть моменти тиші — усі складові існування: *«Разом із колегами ми вже ходили “на екскурсії” в укриття цивільного захисту й міркували, що важливо подбати про зручні одяг і взуття. За якийсь час ми так багато годин проводитимемо в цих укриттях протягом повітряних тривог»* (2023, с. 7).

Назва книги відсилає до поняття «повітряної тривоги» — звуку, що став символом війни для українців, а також до внутрішнього неспокою, який охоплює людину в умовах невизначеності. Водночас «повітряність» підкреслює легкість і тонкість,

із якими авторка торкається складних тем, уникаючи надмірної патетики чи драматизму.

І. Славінська аналізує війну не лише як зовнішнє явище, а як процес, що глибоко проникає в особисте життя. Вона ділиться власними почуттями, спогадами та реакціями, і це робить її тексти близькими й зрозумілими читачам.

Одна з ключових тем збірки — трансформація повсякденності під впливом війни. Авторка описує, як звичні дії набувають нового значення. Наприклад, в одному з есеїв вона розповідає про зміни у своєму гардеробі після початку повномасштабного вторгнення: елегантні сукні поступились місцем практичним речам — теплим светрам і зручному взуттю, придатному для довгих переходів чи перебування в укриттях: *«Після 24 лютого стало важливим те, що допомагало тримати рамку нормальності. Хоча яка може бути нормальність під звуки прильотів?»* (2023, с. 10). Цей приклад показує, як війна спонукає переглянути основні аспекти повсякденного життя, перетворюючи їх на елементи стратегії виживання.

Інший випадок — роздуми про блекауті. Ірина Славінська вдається до дитячих спогадів про відключення електрики в 1990-х і зіставляє їх із нинішніми перебоями в електропостачанні, спричиненими обстрілами. Вона зазначає: *«Як діти, на темряву всі ми реагували напрочуд весело й оптимістично — так само як і діти 2022 року»* (2023, с. 116). Цей образ поєднує особистий досвід авторки з колективним досвідом українців, для яких відключення електроенергії стали частиною воєнної повсякденності.

Ірина Славінська часто звертається до концепції рутини як засобу збереження психологічної стійкості. Під час війни рутини перетворюється не просто на звичку, а на спосіб протистояти хаосу. Наприклад, авторка описує, як приготування їжі чи прибирання оселі стають ритуалами, що допомагають відчувати контроль над своїм життям. А рішення надіти вранці 24 лютого новий піджак есеїстка порівнює з особистим укриттям від небезпеки: *«Так от, уранці 24 лютого я дістала з пакунка новий піджак, який напередодні забрала в поштоматі. Абсолютно красивий і нарядний, і заразом буденний і затишний. Моє персональне бомбосховище, як виявиться згодом»* (2023, с. 10). Відповідно в есеї актуалізовано ідею можливості психологічно «зачепитися» за артефакти з мирного життя, аби не втратити контроль над собою.

В одному з есеїв І. Славінська згадує, як червона помада стала для неї символом стійкості: *«Я дуже добре розуміла всі ті жарти й частку жарту в них — як людина, що в “рюкзачок готовності” поклала косметичку й, зокрема, червону помаду. Навіщо? Тому що не хотіла відпускати звичного життя, навіть якщо воно розсипалося на друзки у воєнній реальності»* (2023, с. 15–16). Цей образ висвітлює жіночу перспективу війни, яку авторка підкреслює у своїх творах. Війна спонукає письменницю переглянути концепцію дому.

У своїх есеях Ірина Славінська розповідає про міста, трансформовані війною, та про те, як люди пристосовуються до нових умов. Наприклад, вона зображує, як мирні міста, такі як Київ, Львів, Чернівці, наповнюються новими звуками (сигналами тривоги, шумом генераторів) і новими звичками (накопиченням продуктів, перевіркою безпечних місць): *«І це були спокійніші дні, нехай і з постійними розмовами про війну та волонтерські справи інших авторок і авторів»* (2023, с. 12). Водночас вона звертається до історичних спогадів, згадуючи сімейні історії про Другу світову війну, що дає змогу провести аналогії між минулим і сучасністю. Цей зв'язок між поколіннями підкреслює: війна є не лише індивідуальним, а й спільним травматичним досвідом.

Особливістю збірки є наголос на жіночому досвіді війни. Ірина Славінська, як координаторка з гендерних питань кампанії «Повага», акцентує на впливі війни на жінок, їхні ролі та самоусвідомлення. Зокрема, вона описує, як жінки в тилу беруть на себе організацію побуту, волонтерську діяльність, підтримку сімейного тепла, залишаючись при цьому самими собою — жінками: *«О так, я добре розумію, чому хороша знайома в пекельні для Харкова дні позувала для селфі з червоною помадою на губах і писала про те, що вперше взула улюблені туфлі на підборах! Ворог не переможе, допоки не забере мене в мене»* (2023, с. 13). У символі червоної помади вбачається не лише індивідуальний прояв, а й потужний знак жіночої стійкості та гідності в умовах війни.

Інший приклад — роздуми про материнство. Ірина Славінська описує, як війна трансформує взаємини з дітьми, спонукаючи батьків знаходити способи пояснити те, що важко осягнути. Вона зазначає, як у дитячих іграх з'являються слова «укриття» чи «сирена», що служать болісним нагадуванням про втрачену безтурботність.

Стиль Ірини Славінської вирізняється витонченістю, чутливістю й увагою до деталей. Її есеї — це не просто хроніка подій, а глибокий аналіз того, як війна впливає на людську свідомість. Авторка майстерно використовує метафори й асоціації, щоб передати емоційний стан.

Письменниця запрошує читача до розмови, спонукаючи його розмірковувати над власним досвідом війни. Її тексти не лише є літературним твором, але й виконують терапевтичну функцію, допомагаючи осмислити пережите. Хоча есеї І. Славінської й ґрунтуються на її особистих почуттях, вони відгукуються в серцях багатьох українців. Вона звертається до універсальних тем: страху перед невідомістю, прагнення безпеки, зусиль залишатися людським у нелюдських обставинах. Наприклад, розмірковуючи про запаси продуктів швидкого приготування, таких як локшина чи консерви, авторка називає їх «артефактами війни», які є в кожній оселі. Такі деталі роблять її тексти близькими та зрозумілими для широкого кола читачів.

При цьому І. Славінська уникає узагальнень, підкреслюючи унікальність індивідуального досвіду війни. Її есеї фіксують особисті переживання, але водночас показують, як вони вплетені в спільну історію. Авторка описує вечори без світла, які повертають її до спогадів дитинства, але водночас нагадують про крихкість сучасного життя. Свічки, які тепер є в кожній домівці, створюють оманливе відчуття затишку своїм мерехтінням. Вона розповідає, як звук сирени стає частиною повсякденного ритму, змушуючи щоразу вирішувати: бігти в укриття чи залишитися вдома. Цей образ відображає психологічний тягар війни. Ірина Славінська також описує, як жінки діляться порадами щодо організації побуту в умовах відключень, що стає проявом взаємної підтримки.

Отже, «Повітряна й тривожна книжка» І. Славінської відображає воєнну реальність очима цивільної людини, яка не перебуває на фронті, але проживає війну кожною частинкою своєї душі. Її есеї допомагають читачам осмислити власний досвід, знайти в ньому значення та відчути єдність із іншими. Книга також підкреслює значення літератури як засобу рефлексії та психологічної опори в часи випробувань.

Висновки

На матеріалі збірки есеїв Ірини Славінської «Повітряна й тривожна книжка» (2023) визначено комплекс наративних домінант, через які репрезентовано цивільний досвід повномасштабної війни. Провідною виявляється фрагментарність (мозаїчність) оповіді, що відповідає логіці травматичного переживання та опору лінійній «цілісній» розповіді. Домінанта суб'єктивізації реалізується через першоособову перспективу та фокус на утриманні психологічної «рамки нормальності», що узгоджується з етикою свідчення й прийняттям незавершеності наративу. Структуротворчу роль у збірці відіграють афективні стани (тривога, напруга, короткі паузи стабільності), а також побутові «артефакти» як психологічні опори, які організують досвід і надають йому словесних вузлів. Війна в есеях постає як явище, що вростає в цивільний простір дому та міста й активує часові нашарування пам'яті, поєднуючи приватне з колективним горизонтом переживання. Окремо увиразнено жіночу перспективу та пов'язану з нею етичну рефлексію, що проявляються в «малих» практиках стійкості й самототожності. Отримані результати дають змогу сформулювати низку теоретичних узагальнень щодо природи некомбатантського письма як окремого дискурсивного модусу. Передусім аналіз підтверджує, що некомбатантська література функціонує як децентрований наратив, у якому відсутній єдиний «центр» авторитетного свідчення. На відміну від комбатантських текстів, де достовірність ґрунтується на безпосередній участі в бойових діях, цивільні наративи виробляють альтернативні моделі автентичності: свідчення через тілесний досвід (афективні реакції, побутові практики,

просторове переживання), через часове нашарування (зв'язок із родинною пам'яттю та постпам'яттю) і через етичну позицію (рефлексію над моральними дилемами без претензії на їх вирішення). Суттєвим внеском до розуміння некомбатантського письма є виявлення його структурних особливостей, що впливають зі специфіки цивільної позиції. Фрагментарність таких текстів не є лише стилістичним прийомом, а корелює з логікою «відкладеного переживання» травми, яке чинить опір лінійній нарації. Водночас ця фрагментарність виконує й протилежну функцію: вона створює те, що в контексті теорії хаосу можна позначити як «острівці ладу» — окремі смислові вузли (побутові артефакти, ритуали, локації), навколо яких організується досвід хаотичної воєнної повсякденності. Таким чином, некомбатантське письмо виявляє здатність одночасно фіксувати розпад усталених структур і виробляти нові — тимчасові, ситуативні — способи осмислення реальності. Аналіз збірки І. Славінської підтверджує релевантність феміністичної критики для осмислення некомбатантської літератури. Жіноча перспектива у воєнному письмі не лише коригує маскулінно-центрований дискурс, а й пропонує альтернативну модель агентності — не героїчну, а мікрополітичну, зосереджену на «малих» практиках опору й збереження ідентичності. Символічні об'єкти (червона помада, новий піджак, запаси продуктів) функціонують не як прикраси наративу, а як точки кристалізації суб'єктності в умовах, коли макрополітичні дії недоступні для цивільної особи. Це дає можливість говорити про специфічну етику турботи, що пронизує некомбатантське письмо: увага до побуту, тіла, повсякденних взаємин виявляється не периферійною, а центральною стратегією осмислення війни.

З погляду теорії пам'яті, некомбатантська література демонструє специфічний темпоральний режим, який виходить за межі традиційного поділу на довоєнний, воєнний і повоєнний періоди. Війна в цивільних текстах постає як тривале теперішнє, що активує минулі досвіди (сімейні історії про попередні війни, дитячі спогади про кризові періоди) і водночас блокує горизонт майбутнього. Така темпоральна структура корелює з концепцією «багатовекторної пам'яті» М. Ротберга, де різні історичні травми не конкурують, а резонують між собою. Для некомбатантського письма це означає, що індивідуальний цивільний досвід вписується в ширші культурні наративи і набуває колективного виміру не через узагальнення, а через аналогію й емпатичний резонанс.

Теоретичний аналіз засвідчує особливу епістемологічну цінність некомбатантського письма. Цивільні тексти фіксують аспекти воєнного досвіду, що залишаються поза увагою комбатантських наративів: повсякденну тривогу очікування, мікросоціальні трансформації, психологічний тиск непевності, етику виживання в буденних умовах. Таким чином, некомбатантська література

виконує функцію епістемологічного доповнення: вона не заступає й не заперечує комбатантське свідчення, а розширює поле воєнного дискурсу, уможливаючи повніше осмислення війни як явища, що зачіпає все суспільство. Відтак категорія «автентичності» в некомбатантському письмі потребує переосмислення: достовірність таких текстів ґрунтується не на безпосередній присутності в зоні бойових дій, а на інших формах близькості до воєнного досвіду — через афект, побут, пам'ять і етичну рефлексію.

Методологічно дослідження підтверджує продуктивність міждисциплінарного підходу до аналізу цивільного письма про війну. Поєднання нарративного аналізу з травматологічною, феміністичною критикою та теорією афекту сприяє виявленню різних рівнів функціонування тексту: структурного (нарративних домінант), психологічного (механізмів травматичного переживання), соціокультурного (гендерних і колективних вимірів досвіду) й етичного (моральних дилем свідчення). Водночас слід наголосити на потребі методологічної обережності: отримані результати описують нарративні домінанти однієї конкретної збірки і не можуть бути некритично поширені на весь масив сучасного українського некомбатантського письма.

Перспективи подальшого вивчення пов'язані з розширенням емпіричної бази та верифікацією виявлених нарративних домінант на матеріалі інших корпусів некомбатантських текстів — поезії, прози, щоденників, онлайн-свідчень. Продуктивним видається порівняльний аналіз некомбатантської літератури різних країн, що переживають збройні конфлікти, а також дослідження читацького сприйняття та впливу таких нарративів на формування колективної пам'яті. Міждисциплінарний підхід, зокрема поєднання літературознавства з психологією, соціологією та студіями пам'яті, дасть змогу глибше описати функції літератури в умовах сучасних криз і уточнити роль некомбатантського письма у формуванні національного нарративу з акцентом на збереженні культурної пам'яті та протистоянні культурній травмі.

Покликання

- Гундорова, Т. (2005). *Післячорнобильська бібліотека. Український літературний постмодернізм*. Критика.
- Славінська, І. (2023). *Повітряна й тривожна книжка*. Віват.
- Ahmed, S. (2004). *The cultural politics of emotion*. Edinburgh University Press.
- Apter, E. (2013). *Against world literature: On the politics of untranslatability*. Verso.
- Butler, J. (2004). *Precarious life: The powers of mourning and violence*. Verso.
- Caruth, C. (1996). *Unclaimed experience: Trauma, narrative, and history*. Johns Hopkins University Press. <https://doi.org/10.1353/book.20656>
- Cole, S. (2012). *At the violet hour: Modernism and violence in England and Ireland*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195389616.001.0001>
- Cooke, M. (1996). *Women and the war story*. University of California Press. <https://doi.org/10.1525/9780520918092>
- Elshtain, J. B. (1987). *Women and war*. Basic Books.

- Favret, M. A. (2010). *War at a distance: Romanticism and the making of modern wartime*. Princeton University Press. <https://doi.org/10.1515/9781400831555>
- Felman, S., & Laub, D. (1992). *Testimony: Crises of witnessing in literature, psychoanalysis, and history*. Routledge.
- Hale, S. (2001). Soldier and the state: Post-liberation women (the case of Eritrea). In M. Waller, and J. Rycenga (Eds.), *Frontline Feminisms: Women, War and Resistance* (pp. 349–370). Routledge.
- Hirsch, M. (2012). *The generation of postmemory: Writing and visual culture after the Holocaust*. Columbia University Press. <https://doi.org/10.7312/hirs15652>
- Hrytsak, Y. (2015). The postcolonial is not enough. *Slavic Review*, 74(4), 732–737. <https://doi.org/10.5612/slavicreview.74.4.732>
- Kot, S., Mozolevska, A., & Polishchuk, O. (2024). Digital war diaries: Witnessing the 2022 Russian war against Ukraine. *Memory, Mind & Media*, 3, e15. <https://doi.org/10.1017/mem.2024.11>
- Lefebvre, H. (1991). *The production of space*. Blackwell.
- Massumi, B. (2002). *Parables for the virtual: Movement, affect, sensation*. Duke University Press. <https://doi.org/10.1215/9780822383574>
- McLoughlin, K. (2011). *Authoring war: The literary representation of war from the Iliad to Iraq*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511782275>
- Plain, G. (2006). *Literature of the 1940s: War, postwar and "peace"*. Edinburgh University Press.
- Rothberg, M. (2009). *Multidirectional memory: Remembering the Holocaust in the age of decolonization*. Stanford University Press.
- Scarry, E. (1985). *The body in pain: The making and unmaking of the world*. Oxford University Press.
- Shevel, O. (2016). No way out? Post-Soviet Ukraine's memory wars in comparative perspective. In H. Hale, & R. Orttung (Eds.), *Beyond the Euromaidan: Comparative perspectives on advancing reform in Ukraine* (pp. 21–40). Stanford University Press. <https://doi.org/10.1515/9781503600102-004>
- Tlostanova, M. (2015). *Postcolonial theory, the decolonial option and post-socialist writing*. Routledge. https://doi.org/10.1163/9789004303850_003
- Ukraine War Archive. (n. d.). *Архів війни*. <https://ukrainewararchive.org/eng/>
- White, H. (1973). *Metahistory: The historical imagination in nineteenth-century Europe*. Johns Hopkins University Press.

References (translated and transliterated)

- Ahmed, S. (2004). *The cultural politics of emotion*. Edinburgh University Press.
- Apter, E. (2013). *Against world literature: On the politics of untranslatability*. Verso.
- Butler, J. (2004). *Precarious life: The powers of mourning and violence*. Verso.
- Caruth, C. (1996). *Unclaimed experience: Trauma, narrative, and history*. Johns Hopkins University Press. <https://doi.org/10.1353/book.20656>
- Cole, S. (2012). *At the violet hour: Modernism and violence in England and Ireland*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195389616.001.0001>
- Cooke, M. (1996). *Women and the war story*. University of California Press. <https://doi.org/10.1525/9780520918092>
- Elshtain, J. B. (1987). *Women and war*. Basic Books.
- Favret, M. A. (2010). *War at a distance: Romanticism and the making of modern wartime*. Princeton University Press. <https://doi.org/10.1515/9781400831555>
- Felman, S., & Laub, D. (1992). *Testimony: Crises of witnessing in literature, psychoanalysis, and history*. Routledge.
- Hale, S. (2001). Soldier and the state: Post-liberation women (the case of Eritrea). In M. Waller, and J. Rycenga (Eds.), *Frontline Feminisms: Women, War and Resistance* (pp. 349–370). Routledge.
- Hirsch, M. (2012). *The generation of postmemory: Writing and visual culture after the Holocaust*. Columbia University Press. <https://doi.org/10.7312/hirs15652>
- Hrytsak, Y. (2015). The postcolonial is not enough. *Slavic Review*, 74(4), 732–737. <https://doi.org/10.5612/slavicreview.74.4.732>
- Hundorova, T. (2005). *Pisliachornobylska biblioteka. Ukrainskyi literaturnyi postmodernizm* [Post-Chornobyl Library. Ukrainian literary postmodernism]. Krytyka.

- Kot, S., Mozolevska, A., & Polishchuk, O. (2024). Digital war diaries: Witnessing the 2022 Russian war against Ukraine. *Memory, Mind & Media*, 3, e15. <https://doi.org/10.1017/mem.2024.11>
- Lefebvre, H. (1991). *The production of space*. Blackwell.
- Massumi, B. (2002). *Parables for the virtual: Movement, affect, sensation*. Duke University Press. <https://doi.org/10.1215/9780822383574>
- McLoughlin, K. (2011). *Authoring war: The literary representation of war from the Iliad to Iraq*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511782275>
- Plain, G. (2006). *Literature of the 1940s: War, postwar and "peace"*. Edinburgh University Press.
- Rothberg, M. (2009). *Multidirectional memory: Remembering the Holocaust in the age of decolonization*. Stanford University Press.
- Scarry, E. (1985). *The body in pain: The making and unmaking of the world*. Oxford University Press.
- Shevel, O. (2016). No way out? Post-Soviet Ukraine's memory wars in comparative perspective. In H. Hale, & R. Orttung (Eds.), *Beyond the Euromaidan: Comparative perspectives on advancing reform in Ukraine* (pp. 21–40). Stanford University Press. <https://doi.org/10.1515/9781503600102-004>
- Slavinska, I. (2023). *Povitriana y tryvozhna knyzhka* [Air and raid book]. Vivat.
- Tlostanova, M. (2015). *Postcolonial theory, the decolonial option and post-socialist writing*. Routledge. https://doi.org/10.1163/9789004303850_003
- Ukraine War Archive. (n. d.). *Архів війни*. <https://ukrainewararchive.org/eng/>
- White, H. (1973). *Metahistory: The historical imagination in nineteenth-century Europe*. Johns Hopkins University Press.

Denys Pinchuk

Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, Ukraine

NARRATIVE DOMINANTS OF NON-COMBATANT WRITING IN IRYNA SLAVINSKA'S ESSAY COLLECTION "AN AIRY AND ANXIOUS BOOK"

This article examines the narrative dominants of non-combatant (civilian) writing through the lens of Iryna Slavinska's essay collection *An Airy and Anxious Book* (2023). This study stems from the need to comprehend civilian writing as a means of reflecting societal change and preserving collective memory under wartime conditions. The object of analysis is the set of narrative strategies that organise the collection's essayistic discourse and shape representations of war, its everyday repercussions, and modes of articulating traumatic experience from a civilian perspective. The research aims to identify the key narrative dominants structuring Slavinska's essayistic narrative and to clarify their role in depicting war as a prolonged condition of everyday life, a field of ethical dilemmas, and a catalyst for crisis-driven redefinitions of identity. Particular attention is paid to how narrative techniques communicate the experience of war without the author's direct participation in combat. Methodologically, the study combines narrative analysis and discourse analysis with elements of trauma studies, feminist criticism, postcolonial / decolonial critique, and affect theory.

The results indicate the dominance of four narrative mechanisms: (1) fragmentation as a means of conveying the disjointedness of wartime experience; (2) narrative subjectivisation foregrounding civilians' individual perspectives; (3) intertextuality connecting contemporary writing to Ukrainian literary tradition; and (4) ethical reflection articulated through sustained engagement with moral dilemmas in a wartime context. Together, these dominants form a distinct discourse that not only documents the realities of war but also proposes ways of rethinking human experience in extreme conditions. The study's novelty lies in its systematic description of narrative dominants based on a single, coherent corpus (one essay collection), which strengthens methodological validity and prevents uncritical generalisation to the entire body of contemporary Ukrainian non-combatant writing. The article also reframes the role of non-combatant literature in shaping a national narrative, emphasising its importance for preserving cultural memory and resisting cultural trauma.

Keywords: non-combatant literature; essay writing; narrative dominants; discourse; trauma; war; identity; memory.

Стаття надійшла до редколегії 27.10.2025
Прийнято до публікації 26.01.2026
Опубліковано 31.03.2026